

RECENZJA

dysertacji doktorskiej p. **MGR ANETY FUDALI**, z zakresu *pedagogiki*, opatrzonej tytułem:

„Wychowanie do przedsiębiorczości społecznej w wybranych działaniach Ruchu Focolari w Polsce” przygotowanej do druku pod naukową opieką p. **Prof. dr hab. ALINY RYNIO** o objętości 361 stron komputeropisu, przewidzianej do obrony w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, Lublin 2021.

*

W oparciu o uchwałę Rady Instytutu Dyscypliny **Pedagogika** Katolickiego Uniwersytetu *Lubelskiego im. Jana Pawła II* z dnia 20.10.2021; powierzającej mi funkcję jakże szczytną – recenzenta; zapoznałem się szczegółowo z tekstem przygotowanej przez Kandydatkę dysertacji (pismo **Prof. dr hab. Piotra Magiera – Dyrektora Instytutu IPe/87223-3-/21**). Analiza tekstu nasuwa szereg spostrzeżeń – o charakterze *stricte autorskim* – które pozwalają sobie niniejszym przedstawić, w kolejności przyjętego przeze mnie schematu sporządzenia niniejszego opracowania recenzyjnego.

Jeżeli mógłbym już na samym wstępie przedłożonej oceny, z pełną odpowiedzialnością stwierdzić, iż **opracowanie Pani Magister egzemplifikuje w pełni Jej wkład w rozwój reprezentowanej przez w/wym., dyscypliny naukowej – pedagogika – jak również kilku dyscyplin nauk społecznych**. Uzewnętrznia się w trakcie analizy treści niniejszej dysertacji staranność tudzież dbałość Doktorantki o oczekiwaną przez środowiska akademickie wiarygodność, efektywność, poprawność metodologiczną i przydatność uzyskanych efektów systematyzacji cech przekrojowych wszczętej tematyki (jak i podjętych eksploracji) przez kandydatów ubiegających się o nadanie pierwszego stopnia naukowego. Pozwala ów fakt/sytuacja na jednoznaczną ujednoliczoną ocenę (rekomendację) recenzenta/ reprezentantów¹ pozwalająca na rzetelną i ponadto sprawiedliwą pozytywną decyzję w kwestii *nadania stopnia naukowego*.

1. Obiektem, zoperacjonalizowanych analiz później omawianych – w rozdziale metodologicznym kwestii – jest rozwijający się (od 1943) w ramach *Kościola Rzymsko-Katolickiego* niezbyt znany w Polsce – tak sędzę – ruch Focolari. Nadmieniam przy tym, iż

¹ Skupiłem się przede wszystkim na *stricte* naukowej jak i społecznej genezie wszczętych problemów badawczych, systematyzację problematyki zarówno jako przedmiot zainteresowań Doktorantki jak i próba (ze wszech miar poprawna) wyjaśniania zdarzeń i ich zbiorów poprzez wszechstronną wiedzę teoretyczną literatury przedmiotu.

obejmuje on na świecie blisko 5 mln., osób; w tym kilkanaście tysięcy (200 tys.) Polsce. Autorka wykazując wyjątkową mobilność i aktywizację członkiń oraz członków sygnalizowanego ruchu, mobilizuje tym samym pośrednio jego wiernych uczestników do sprawczych działań na rzecz radykalnej zmiany społecznej, którą określa się jako konstruowanie ideału „zjednoczonego chrześcijańskiego świata”. Jak stwierdza Autorka na samym wstępie, owo wnikliwe przedsięwzięcie wpisuje się w nauczanie Papieża Franciszka, który intensywnie propaguje aktywizację publiczną tzw. *wstawanie z kanapy* oraz *wlewania duszy* do gospodarki (Fudali, 2021, s. 5). Nienagannie przeprowadzona analiza literatury przedmiotu pozwala Doktorantce przedstawić (albo lepiej: **usystematyzować**) głoszone ideały, struktury organizacyjne, po trosze rekrutację czy też główne kanały komunikacyjne występujące wewnątrz Ruchu *Facolari*. W części badawczej - o której wspomnę w kolejnej części niniejszej recenzji, tj. analizy dysertacji w obszarze prowadzonych eksplikacji, próbowano zidentyfikować ustrukturyzowane wzory interakcji tworzące spójność całego systemu tego *Ruchu*. Mniej informacji przekazano o intencjonalnym zamiarze uwspólnotowienia formacji czy to (poprzez wymienienie niektórych przykładów – np. *umartwienie*, wyrzeczenie, ponoszenie *ofiary* czy też koszty wszelkich *inwestycji* – ogólnie mówiąc: *transcendentalizacje*).

Praca p. **Magister Anety Fudali** – jej problematyka – może być aktualną odpowiedzią *sacrum* na liczne dotychczasowe eksplikacje podejmowane z perspektywy *prefanum*. Mam na myśli szereg analiz oscylujących wokół zagadnień współczesnego rynku ekonomicznego. Na przykład szkoły *biznesu*. Instytucjonalizacja wyłaniania się nowego mechanizmu publicznego zaangażowania pod auspicjami kościoła. Wbrew tezie sekularyzacyjnej religia nadal odgrywa istotną i ważną rolę w konstruowaniu współczesnego świata.

Mamy więc do czynienia z (nie) świecką perspektywą edukacyjną i jej społecznymi / publicznymi konsekwencjami percepcji. O ile, tradycyjnego przedsiębiorcę/ przedsiębiorczość utożsamiamy z kapitałem i problematyką (prawie wyłącznie) określaną jako: *the theory of Business Enterprise*, to ideolodzy Ruchu *Focolari* w ramach szeroko interpretowanego wsparcia publicznego, próbują poddać własne inicjatywy, a niekiedy ich nieznanne nam poświęcenia, poprzez niniejszą prezentację kontroli czy też opinii/ ocenie społecznej. Przypomnę, że z założenia sama jednostka dokonuje własnej samooceny i korekty (modyfikacji) swego dotychczasowego sposobu myślenia a w konsekwencji postępowania według norm i wzorów dostarczanych Jej przez ideologów *Ruch-u*, który wspiera, utożsamia się i jest Jego członkiem/ członkinią.

Odrzucenie starej tożsamości i stworzenie nowej umożliwia transcendentalizacja. Oznacza ona przeniesienie tożsamości jednostki na wyższy poziom, który wyznaczany jest

przez życie wspólnotowe. Jest to proces, w czasie którego jednostka podporządkowuje się wyższemu, nadprzyrodzonemu znaczeniu, którego nośnikiem jest grupa (Kanter 1972: s. 113; Por. Pawliszak, 1999, s. 103, 113).

W dobie zmiany społecznej (transformacji) całego globu mając na myśli *przedsiębiorczość* jako wiodące zagadnienie wkraczamy z pewnością często bezwiednie we frapujący proces innej już niż dotychczas pracy, jej charakteru i jakości, we *frapujący* i często nieznaną świat zawodów jutra. Przeżywamy (niektórzy z nas) zawrotne kariery ale i gorzkie doświadczenia. Możliwe, że za chwilę ludzie będą czerpać z pracy więcej satysfakcji, niż do tej pory ale może też brak im będzie satysfakcjonującego zabezpieczenia na przyszłość. Rynki pracy niewątpliwie znajdować się będą w okresie ogromnego przełomu. Stale otwarte, bez alternatywnych odpowiedzi pozostają pytania dotyczące zawodów jutra/ przyszłości? Czego będziemy koniecznie musieli się nauczyć zapewne wielu rzeczy i to w trybie pilnym. Nadmieniamy, że nowe profesje są coraz to bardziej absorbujące i skomplikowane. Trzeba się do nich nieustannie przygotowywać a więc doksztalać. Mamy obecnie na świecie już ponad jeden milion nowych zawodów, tak twierdzą eksperci. Zawodowe biografie nie są już tak stabilne jak chociażby u progu bieżącego stulecia. Rynek pracy sterowany procesami globalizacyjnymi i *napiętej* konkurencji ulega przemianom w oszałamiającym tempie. Właśnie z tego powodu badacze dzisiejszego i przyszłego rynku pracy w poradnikach dla wykraczających w życie zawodowe umieszczają na pierwszym miejscu „Soft skills” tj. *Kodeks* programowych kwalifikacji. Z uwagi na to, że wiedza fachowa wystarcza jedynie na określony skrócony okres ich *pełnej* przydatności. *Soft skills* stają się więc wskaźnikiem utrzymania (pozostawania w miarę bezpiecznego) na rynku zatrudnienia. Przypomnieć należy, iż pod tym pojęciem rozumie się przede wszystkim nabywanie umiejętności samodzielnego motywowania się, doksztalania, satysfakcjonującego współdziałania w pracy zespołowej, dostrzeganie przełomowych szans w trakcie reformowania i zmiany struktur organizacyjno-technologicznych, a nie tylko *traumatycznej* wizji wyłącznej alternatywy ponoszonego ryzyka.

Poprzez *komunię wzajemnych doświadczeń*, można racjonalnie – zdaniem reprezentantów *Ruchu* – egzystować w nowym świecie, przy niezbędnej rewizji własnych dotychczasowych postaw /.../ i oczyszczenie ich ze <złych i egoistycznych> elementów /.../. Uczestnicy spotkania podkreślają pozytywne efekty, które przyniosło im wypełnienie woli Bożej. Są nimi przede wszystkim wewnętrzna radość i pokój, mistyczne przeżycia jedności z Bogiem oraz harmonijne współżycie z bliźnimi” (Pawliszak, 1999, s. 113).

W aspekcie szerzej opisanej powyżej problematyki Autorka zajmuje się wszakże przede wszystkim wychowaniem do/ ku przedsiębiorczości społecznej, która jest procesem złożonym

zwłaszcza w innowacyjnym kształtowaniu zachowań przedsiębiorczych w sferze publicznej (Fudali, 2021, s. 7).

Nastąpiła w koncepcji Doktorantki oczekiwana *kanalizacja* problemów szczegółowych ukierunkowanych przede wszystkim na aktywizację zawodową tym samym na przedsiębiorczość społeczną. Poszukiwano odpowiedzi na trzy podstawowe problemy przybierające postać **pytań dopelnienia:**

- **Jak rozumiana jest, wspierana i rozwijana przedsiębiorczość społeczna badanych osób?**
- **Jaka jest i czym jest warunkowana specyfika wychowania do przedsiębiorczości społecznej w wybranych działaniach Ruchu Focolari w Polsce?**
- **Jakie istotne wnioski, wynikające z przeprowadzonych badań, można przenieść na grunt praktyki wychowawczej w celu usprawnienia procesu wychowania do przedsiębiorczości społecznej?**

Można uznać, iż opracowanie Autorki – poza tekstami Piotra Pawliszaka² sprzed dwóch dekad (Pawliszak, 1999; tenże: 2002; Fudali, 2018), pozostają jedynymi z nielicznych źródeł informacyjnych podjętej i ważkiej tematyki inicjowanej przez reprezentantów *Ruchu*. Podejmuje ona antropologiczne postawy kształcenia, wychowania i nauczania prowadzące ku przejawianiu przez wychowanka (także osobę dorosłą) przedsiębiorczości społecznej, w miejsce tradycyjnie wprowadzanych zasad *socjotechniki* od dawna pojawiającej się w naukach społecznych. Wybrane kwestie oscylują wokół kilku dyscyplin naukowych, a mianowicie: Pedagogiki, Psychologii, Socjologii, Teologii oraz Organizacji i Zarządzania. Kryje się za dysertacją interesująca (poza)świecka, mało znana możliwa wizja uprawiania ekstensywnej oświaty na rzecz racjonalnego uporządkowania układu społecznego realizującego tradycyjny i utylitarny obowiązek wychowania przez prace i świadczenia profesjonalnych usług publicznych.

Przedstawiona systematyzacja problemów i zależności jak i wyniki badań i analiz posiadają charakter bezpośredniego zastosowania praktycznego.

Opowiadam się **za przyjęciem** przedstawionej mi pracy doktorskiej, przez **Radę Dyscypliny Pedagogika Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego**.

2. W naukach przyjętej przez badaczkę struktury podziału treści, dysertacja formalnie składa się, ze *Wstępu*, siedmiu rozdziałów, *Zakończenia*, Bibliografii, Wykazów: tabel i rysunków oraz streszczenia. Wyróżnia sprecyzowane cele oraz problemy szczegółowe (ogólne założenia, ogólną operacjonalizację problemu zwiad (*pilotaż*) badawczy wyartykułowane zostały w

² Przytaczam za ledwie dwa opracowania: P. Pawliszak, *Mechanizmy zaangażowania do ruchu Focolari*, „Studia Socjologiczne”, 1999, t. 1, s. 103-118; P. Pawliszak, *Organizacja i konwersja Ruchu Focolari*, Lublin 2002, Wyd. KUL; A. Fudali, Wychowanie do przedsiębiorczości społecznej w teorii i praktyce „Roczniki Pedagogiczne” TN KUL, Lublin 2018, s. 128-143.

rozdziale IV (tj. *Metodologiczne podstawy badań własnych*, s. 195-219). Poniżej pozwalam sobie dołączyć szczegółowy podział treści.

WSTĘP	5
ROZDZIAŁ I KONCEPTUALIZACJA ZJAWISKA PRZEDSIĘBIORCZOŚCI SPOŁECZNEJ	
W ŚWIETLE LITERATURY PRZEDMIOTU	14
1.1. EKONOMIA SPOŁECZNA JAKO PRZESTRZEŃ ROZWOJU PRZEDSIĘBIORCZOŚCI SPOŁECZNEJ	14
1.2. GENEZA PRZEDSIĘBIORCZOŚCI SPOŁECZNEJ	20
1.3. WYJAŚNIENIE PODSTAWOWYCH POJĘĆ	30
1.3.1. Przedsiębiorca społeczny	30
1.3.2. Przedsięwzięcia z zakresu przedsiębiorczości społecznej	34
1.3.3. Przedsiębiorstwo społeczne	37
1.4. PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ SPOŁECZNA JAKO PROCES	44
1.4.1. Możliwości tworzenia działań przedsiębiorczych społecznie	47
1.4.2. Bariery tworzenia przedsięwzięć z zakresu przedsiębiorczości społecznej	50
1.4.3. Intencja działań przedsiębiorczych	52
1.4.3.1. Okoliczności poprzedzające dostrzeżenie potrzeby	54
1.4.3.2. Okoliczności poprzedzające przekonanie o wykonalności przedsięwzięcia	56
1.4.4. Organizacja działań przedsiębiorczych społecznie	59
ROZDZIAŁ II SPECYFIKA WYCHOWANIA DO PRZEDSIĘBIORCZOŚCI SPOŁECZNEJ. PODSTAWY TEORETYCZNE	65
2.1. STRUKTURALNE ELEMENTY WYCHOWANIA	65
2.1.1. Wychowanek	67
2.1.2. Wychowawca	69
2.1.3. Sytuacja wychowawcza	72
2.1.4. Środowisko wychowawcze	74
2.2. PODSTAWY WYCHOWANIA CZŁOWIEKA DO PRZEDSIĘBIORCZOŚCI SPOŁECZNEJ	76
2.2.1. Antropologiczne podstawy wychowania do przedsiębiorczości społecznej	76
2.2.2. Pedagogiczne podstawy wychowania do przedsiębiorczości społecznej	83
2.2.3. Psychologiczne podstawy wychowania do przedsiębiorczości społecznej	89
2.2.4. Socjologiczne podstawy wychowania do przedsiębiorczości społecznej	96
2.3. PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ SPOŁECZNA W ASPEKcie CELÓW WYCHOWAWCZYCH	101
2.3.1. Ideał w wychowaniu do przedsiębiorczości społecznej	106
2.3.2. Wartości w wychowaniu do przedsiębiorczości społecznej	107
2.4. PROCES WYCHOWANIA DO PRZEDSIĘBIORCZOŚCI SPOŁECZNEJ	117
2.5. ZADANIA, FUNKCJE I ZASADY WYCHOWANIA DO PRZEDSIĘBIORCZOŚCI SPOŁECZNEJ	123
2.5.1. Zadania	123
2.5.2. Funkcje	128
2.5.3. Zasady	131

ROZDZIAŁ III WYCHOWANIE DO PRZEDSIĘBIORCZOŚCI SPOŁECZNEJ W ZAŁOŻENIACH RUCHU FOCOLARI	133
3.1. GENEZA, ROZWÓJ I CELE RUCHU FOCOLARI	133
3.2. ZAANGAŻOWANIE SPOŁECZNO- KULTUROWE RUCHU FOCOLARI	148
3.3. PEDAGOGIKA JEDNOŚCI RUCHU FOCOLARI W ASPEKCIE WYCHOWANIA DO PRZEDSIĘBIORCZOŚCI SPOŁECZNEJ	162
3.4. PRZEDSIĘBIORSTWA EKONOMII KOMUNII W WYMIARZE KAPITAŁU SPOŁECZNEGO ORAZ FENOMENU SPOŁECZNO- GOSPODARCZEGO	179
3.5. POLO LIONELLO BONFANTI WZORCEM PROWADZENIA DZIAŁAŃ PRZEDSIĘBIORCZYCH W RAMACH EKONOMII KOMUNII	192
ROZDZIAŁ IV METODOLOGICZNE PODSTAWY BADAŃ WŁASNYCH	195
4.1. PARADYGMATY NAUKOWE	195
4.2. PRZEDMIOT I CEL BADAŃ	197
4.3. PROBLEMY BADAWCZE	200
4.4. METODY, TECHNIKI I NARZĘDZIA BADAWCZE	203
4.5. CHARAKTERYSTYKA OSÓB BADANYCH	217
4.6. ORGANIZACJA I PRZEBIEG BADAŃ	218
ROZDZIAŁ V REALIZACJA WYCHOWANIA DO PRZEDSIĘBIORCZOŚCI SPOŁECZNEJ NA PRZYKŁADZIE STUDIUM INDYWIDUALNYCH PRZYPADKÓW	220
5.1. WYCHOWANIE PRZEDSZKOLNE W RUCHU FOCOLARI JAKO PROPEDEUTYKA WYCHOWANIA DO PRZEDSIĘBIORCZOŚCI SPOŁECZNEJ	220
5.1.1. Studium przypadku Niepubliczny Integracyjny Punkt Przedszkolny „Bratki”	220
5.2. WYBRANE REALIZACJE WYCHOWANIA DO PRZEDSIĘBIORCZOŚCI SPOŁECZNEJ DOROSŁYCH W RUCHU FOCOLARI W POLSCE	230
5.2.1. Studium przypadku przedsiębiorstwa „Complex Projekt”	230
5.2.2. Studium przypadku przedsiębiorstwa wielobranżowego „Eka”	246
5.2.3. Studium przypadku przedsiębiorstwa „Ecclesia Software Polska”	260
5.2.4. Studium przypadku „Centrum Unita”	272
ROZDZIAŁ VI ANALIZA WYBRANYCH ELEMENTÓW WYCHOWANIA DO PRZEDSIĘBIORCZOŚCI SPOŁECZNEJ W ZAPREZENTOWANYCH DZIAŁANIACH RUCHU FOCOLARI W POLSCE, W ŚWIETLE WŁASNYCH BADAŃ EMPIRYCZNYCH	279
6.1. KONOTACJE WYCHOWANIA DO PRZEDSIĘBIORCZOŚCI SPOŁECZNEJ W OPINII BADANYCH	279
6.1.1. Konotacje emocjonalne	279
6.1.2. Konotacje poznawcze	280
6.1.3. Konotacje działaniowe	283
6.2. SPECYFIKA WYCHOWANIA DO PRZEDSIĘBIORCZOŚCI SPOŁECZNEJ W WYBRANYCH DZIAŁANIACH RUCHU FOCOLARI W POLSCE	284
6.2.1. Model wychowania do przedsiębiorczości społecznej realizowany w Ruchu Focolari	284

6.2.2. Czynniki warunkujące efektywność wychowania do przedsiębiorczości społecznej	288
6.2.3. Najważniejsze realizacje oraz osiągnięcia procesu wychowania do przedsiębiorczości społecznej w badanych instytucjach	291
6.3. WNIOSKI WYNIKAJĄCE Z PRZEPROWADZONYCH BADAŃ, KTÓRE MOŻNA PRZENIEŚĆ NA GRUNT PRAKTYKI WYCHOWAWCZEJ W CELU USPRAWNIENIA PROCESU WYCHOWANIA DO PRZEDSIĘBIORCZOŚCI SPOŁECZNEJ	303
ROZDZIAŁ VII APLIKACJE TEORETYCZNO- PRAKTYCZNE WYNIKÓW WŁASNYCH BADAŃ	307
7.1. ZARYS WŁASNY PROGRAMU WYCHOWANIA DO PRZEDSIĘBIORCZOŚCI SPOŁECZNEJ	307
7.2. ZARYS AUTORSKIEGO PROJEKTU PROFILAKTYCZNEGO „ZAUWAŻAM, DZIAŁAM I ZMIENIAM”	315
7.3. „KOSTKA PRZEDSIĘBIORCZOŚCI SPOŁECZNEJ” – METODA AUTORSKA	317
7.4. INKUBATOR PRZEDSIĘBIORCZOŚCI SPOŁECZNEJ – PROJEKT AUTORSKI	319
7.5. ZARYS PROGRAMU WARSZTATÓW Z ZAKRESU PRZEDSIĘBIORCZOŚCI SPOŁECZNEJ ZAADRESOWANYCH DLA PRZEDSIĘBIORCÓW Z FIRM EKONOMII KOMUNII	321
ZAKOŃCZENIE	323
BIBLIOGRAFIA ³	331
WYKAZ TABELI I RYSUNKÓW	359
STRESZCZENIE	360

Przechodząc do osobistej w skrócie egzemplifikowanej percepcji pracy doktorskiej w zapewne subiektywnym odczuciu, dostrzegam analizy (trafne, i słuszne) pedagoga sporządzającego prezentystyczne komunikaty badawcze zarówno z perspektywy teologii jak i psychologizmu i socjologizmu. Psychologizm to tradycyjny – bardzo często spotykany – pogląd szczególnie rozpowszechniony w filozofii przełomu XIX i XX wieku, zgodnie z którymi teoretyczną podstawą nieomal każdej nauki powinna być psychologia empiryczna jako podstawowa wiedza o faktach psychicznych. Wszelkie bowiem twierdzenia naukowe są – jak starają się dowieść jego rzecznicy – w konsekwencji rezultatem funkcjonowania umysłu uczonego. Opatruje on zatem źródła wszelkich działań *indywiduum* w motywacji stricte psychicznej, a wyjaśnienie wszelkich zjawisk odbywa się za pomocą (przy pomocy prawidłowości pisanych przez psychologię, jako bardzo ważną dyscyplinę nauki (Stachowski, 2000, s. 264). Takim klasycznym przykładem tego typu przesłania/ interpretacji stanowić może wykładnia genezy etyki w ujęciu Leona Petrażyckiego, który wyodrębniwszy główne zjawiska psychiczne (poznanie, uczucia, wolę i emocje uczynił je za podstawowe i główne źródła norm, wartości i zakazów i nakazów. Psychologia winna się stać podstawą nauk o prawie i moralności.

³ Bibliografii, ponad 500 pozycji książkowych i artykułów (nie wliczając *netografii*) przedstawiono w tradycyjnej, nader poprawnej postaci dokonanego przekazu (Fudali, 2021, s. 331-358).

Z kolei odrębnym nurtem, zdecydowanie bliższym mimo kompetencjom staje się niewątpliwie socjologizm zapoczątkowany w końcu XIX wieku przez Emila Durkheima. Opiera się on – oczywiście w skrócie i uproszczeniu – na przekonaniu, że zarówno kształt życia psychicznego człowieka jak i wielorakie procesy towarzyszące egzystencji jednostki (w tym uczestnictwo jej w kulturze) są wyznaczone właśnie przez samo społeczeństwo i jego struktury, a socjologia jako wyjątkowa dyscyplina naukowa najtrafniej i najpełniej wyjaśnia wszelkie tak obserwowalne jak i informowane zjawiska psychospołeczne dzięki swoim wiarygodnym i pomyślnie stosowanym metodom badawczym (Olechnicki, Załęcki, 1997, s. 195). *De facto* jest to odmienny nurt stanowiący przeciwieństwo wobec psychologizmu uznający ponad wszystko prymat czynnika społecznego nad jednostką. Problematykę z obszaru wspólnego dla socjologii i psychologii, a mianowicie wpływu społecznego na zachowanie jednostki, w którego kontekście takie określone zachowanie staje się dopiero bardziej zrozumiałe, podejmuje dopiero psychologia społeczna (Szacki, 1981, s. 396). Teologia (lub *sacra doctrina*) o czym wszyscy wiemy stanowi uznaną dziedzinę nauki, która zajmuje się systematycznie studium doktryny kościelnej, stałym przebiegiem jej rozwoju a więc ewolucji. W polu jej zainteresowania pozostają również historyczne, krytyczne i egzegentyczne zagadnienia samej Biblii jak i kościoła oraz wielu jego instytucji. Zawiera ona szczególnie rozbudowany element interpretacyjno opisowy. Bada zawartość źródeł wiary (niekiedy powołania) oraz ich dzieje. Wprowadza system normatywno-wartościujący⁴ wprowadzonym nauczaniu w przeciwieństwie np. do religioznawstwa.

Może jednak intencje Doktorantki często nawiązują do różnych poglądów *komunitaryzmu*, zmierzały one ku wizji najlepszego współczesnego uporządkowania społecznego, nowych zasad powszechnej sprawiedliwości wraz z normatywnym wyborem idei przedsiębiorczości?! Zarysowana już na *Wstępie* charakterystyka wychowania prowadzona na rzecz intensyfikacji przedsiębiorczości społecznej uwydatnia znaczenie specyfiki tego procesu, realizowanego w wybranych dziedzinach *Ruchu Focolari*. Wiąże się ona z poszukiwaniem typów idealnych (wzorów) przedsiębiorczości egzemplifikujących proces wychowania występujący w obrębie oddziaływań samego *Ruchu*. Zdaniem Pani Anety Fudali, wiarygodne poznanie procesu wychowania do przedsiębiorczości społecznej wymaga prowadzenia szeregu badań o eksploracyjnym charakterze – w kontekście *stricte* pedagogicznym. Powołując się na przyjęte

⁴ Rozdziały teoretyczne dysertacji w trybie *nie wprost* poświęcone są tożsamości i profesjonalizacji w prowadzonej recepcji przez powyżej wymienione. Tego rodzaju *polemiki* można prowadzić bez końca – **czego się nie podejmuję**, chociażby z uwagi na **moje ograniczone kompetencje**. Nadmieniam zaledwie, iż książka Kuhna (1965, 1968) sprowokowała także właśnie dyskusje, kiedy to w centrum uwagi znalazła się teza, że zrozumienie *prawdy* wymaga wyjścia poza logikę i określone źródła informacji na rzecz racji większości wspólnot naukowych.

przez siebie paradygmaty naukowe tudzież strategie eksploracyjne (s. 195-197) Autorka formułuje cele (ogólne i szczegółowe) oraz przedmiot badań (s. 197-205)⁵. Mają być one powiązane z odpowiedzią na postawione ogólne pytanie *typu dopełnienia*: **W jaki sposób wychowania w Ruchu Focolari ukierunkowane jest na przedsiębiorczość społeczną** (Zob. s. 201). W dalszej części omawianego rozdziału Autorka omawia zastosowane metody badawcze (źródła informacji) oraz ogólny schemat wyjaśniania zdarzeń i ich zbiorów (w trybie jakże hipotetycznym) w oparciu o wyjaśnienia tak *konkurencyjne* jak i *komplementarne*. W badaniach zastosowano obserwację uczestniczącą kontrolowaną, studium indywidualnych przypadków, standaryzowany kwestionariusz skategoryzowany wywiadu, analizę dokumentów oraz różne pomocnicze materiały audiowizualne. Zastosowano także wyjątkowo poprawnie analizę treści literatury przedmiotu⁶, o której w zasadzie się nie wspomina. To często **a wręcz nagminnie**, zdarza się w rodzimej pedagogice. Doktorantka prezentuje wybiórczo autorską systematyzację problemów i zależności na bazie bogatej literatury przedmioty wykorzystując jakże pomyślnie analizę treści jako jedną z ważnych metod badawczych. Jak wiemy służy ona do w miarę obiektywnego, systematycznego i ilościowego opisu jawnej treści przekazów informacyjnych (a w sygnalizowanym przypadku) – naukowej literatury przedmiotu. Szerzej jednak o owej metodzie nie przekazuje szerszych informacji (Berlson, 1950; Lasswel, 1952, s. 149-169; Mikułowski- Pomorski, 1995).

Poszczególne etapy prowadzonych eksplikacji (o charakterze jakościowym) wraz z charakterystyką badanych zostały szczegółowo omówione na ss. 216-219⁷. Szczegółowe wyniki badań i analiz omówiono w trzech kolejnych rozdziałach swoistym *Novum* zapewne w nieodległej przyszłości stanowią aplikacje autorskie teoretyczno- praktyczne (rozdział VII) powstałe w wyniku wyjaśnienia przed Doktorantką bogatej zawartości rezultatów eksplikacyjnych jak i uwidaczniająca się rola sądów spostrzeżeniowych w uzasadnianiu twierdzeń o intencji teoretycznej. Na uwagę zasługuje przeprowadzona prosta systematyzacja

⁵ Nie przytaczam ich dosłownie, bowiem odczytanie recenzji zawsze następuje po wystąpieniu Doktorantki/ Doktoranta i zaprezentowaniu szczegółowym *Autoreferatu*, w którym z obowiązku omawia się badanie zjawisko/ sytuacje jako przedmiot zainteresowań oraz jako próbę szerszej klasy zjawisk. Stwierdzam w tym miejscu z pełną świadomością i odpowiedzialnością, że **wybór metod badania i ostateczna operacjonalizacja eksplikowanego problemu nie budzą jakichkolwiek zastrzeżeń opiniodawcy.**

⁶ Jest to metoda, którą do humanistyki wprowadzili na szeroką skalę B. Berlson oraz H. Lasswel, w latach czterdziestych i pięćdziesiątych ubiegłego stulecia. Jest ona bardzo popularna w naukach społecznych bardzo często (głównie w literaturoznawstwie, socjolingwistyce, socjologii i politologii) polegająca m.in., na ustaleniu właściwości występujących w przekazach komunikacyjnych pomiędzy nadawcą a odbiorcą, ale również opisu społeczno- kulturowego. Innymi słowy – stosując się do nomenklatury pojęciowej Doktorantki będzie nią technika służąca do obiektywnego, systematycznego i ilościowego opisu jawnej treści zawartych przekazu (Content Analysis in Communication Research, 1952).

⁷ Obserwację uczestniczącą prowadzono w grupie N=146 osób. Z kolei wśród 30 respondentów deklarujących wyraźnie własną aktywną w działaniach przynależność do *Ruchu* przeprowadzono badanie pilotażowe za pomocą skategoryzowanego wywiadu.

dedukcyjna dotycząca własnych rezultatów⁸, jaki i ta pierwsza zdecydowanie szersza systematyzacja ogólna problemów i zależności omawianych na łamach teoretycznej części przedłożonej dysertacji.

Całość dysertacji stanowi bardzo interesujące studium psycho- socjopedagogiczne, w którym występują zarówno historie okoliczności zasygnalizowanej wiedzy o ponurej industrialnej – jeszcze **nie zaprzęsłej** rzeczywistości – na tle pilnych obecnie potrzeb oświatowo – wychowawczych sprzyjających (zarówno emocjonalnie jak i moralnie) instrumentalnych wzorów interakcji związanych praktycznie (ekonomicznie i socjoterapeutycznie) z wykorzystaniem dostępnej wiedzy kilku dyscyplin (*alternatywa socjalna*) na rzecz wzrostu mobilności przejawianej współcześnie przedsiębiorczości publicznej.

W żadnym fragmencie pracy, a zdarza mi się to dość często, ostatnimi czasy, nie dopatrzyłem się występowania nawet nieświadomego *idiografizmu*⁹, towarzyszącego badaczom okresu intensywnie przebiegającej zmiany społecznej. Dysertacja spełnia więc wszelkie kryteria uzasadniające jej przyjęcie a w przypadku pomyślnego przebiegu samej *obrony* – w co nie wątpię – nadania pierwszego stopnia naukowego Kandydatce, tj. *doktora nauk społecznych*.

⁸ Jest to przewidywanie oczekiwanych zdarzeń, a więc *autorskie* praktyczne wykorzystanie wiedzy diagnostycznej przydatnej współczesnej *inżynierii społecznej* (żeby nie użyć słowa socjotechnika) w zakresie *kreowania* przedsiębiorczości, aby równocześnie spowodować zdolność do zaspokojenia szerokich potrzeb i oczekiwań społecznych, przy integracji i spójności publicznej, na rzecz unikania jakichkolwiek konfliktów i animozji, które pozwalałyby na sprawne funkcjonowanie wielu organizacji i grup społecznych spełniających świadomie realizowane powołanie, zgodnie z zasadami intencjonalnego współdziałania i przestrzegania norm, zachowań i wartości przyjętych powszechnie.

⁹ Aczkolwiek nie jest to termin jednoznacznie zdefiniowany, ale na ogół pod tym pojęciem ukrywa się często pobieżna procedura badawcza związana z tempem dokonujących się obecnie przeobrażeń, wprowadzanych reform, powstających i znikających zjawisk uzyskana wiedza w szybkim tempie dezaktualizuje się, staje się wiedzą historyczną. To skłania badacza do działania szybkiego, do chwytania na gorąco różnych nowych, być może nietrwałych i ulotnych zjawisk. Ma to swoje konsekwencje dla jakości uzyskanej wiedzy, która niekiedy może sprawić wrażenie raczej dokumentacji etnograficznej czy relacji dziennikarskiej niż badania socjologa czy pedagoga. Nie ma czasu na pogłębienie, wyłącznie analizowanego zjawiska w szerszy kontekst interpretacyjny. Badacze muszą i chcą zachowywać się niekiedy jak przedstawiciele tzw. antropologii naglącej czyli antropologii chwili, zorientowanej na rejestrację bezpowrotnie zmieniających się kultur i społeczeństw – co jest oczywiste. Łączy się z tym jednak niebezpieczeństwo ujęcia bardzo zewnętrznego, zawężonego, by nie rzecz powierzchownego. Niebezpieczeństwo to zagraża nie tylko badaczom jakościowym, lecz również odnosi się do badań ilościowych. Napór zmieniającej się szybki rzeczywistości jest szczególnie dotkliwy w badaniach jakościowych, gdyż są to badania bardzo czasochłonne. Niestęchanie czasochłonne jest zarówno zbieranie materiałów, jak i opracowywanie; o czym dobrze wie każdy badacz, który spędził niezliczone godziny na prowadzeniu pogłębionych wywiadów czy obserwacji, bądź na analizach materiałów biograficznych czy innych dokumentów. Brzemień czasu i jego brak może zmienić badanie np. typu etnograficznego w zwiad badawczy czy nawet reportaż (Zob. Tarkowska, 1993, s. 117-118).

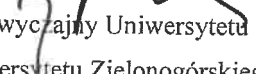
3. Praca, jej rezultaty, przyjęta procedura badawcza, sugerują, iż mogłaby ona ukazać się drukiem w Wydawnictwie naukowym/ popularno-naukowym. Czy wymagała ona pewnych uzupełnień (!) o tym zadecydują Pani **Promotor** oraz sama **Autorka**¹⁰.

*

Reasumując, jednoznacznie stwierdzam, iż Doktorantka Pani **Mgr Aneta FUDALI** spełnia więc warunki¹¹ określone w Ustawie o tytule naukowym i stopniach naukowych z dnia 14 marca 2003 r., wraz z uzupełnieniami zawartymi w Ustawie z dnia 27 lipca 2005 r., Prawo o szkolnictwie wyższym oraz nowelizacją ustawy z dnia 18 marca 2011 r., jak również Ustawie o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule naukowym w zakresie sztuki Dz. U. z 2017 r., poz. 1789 w zw. z art 179 ust. 2 i 3 Ustawy z dnia 3 lipca 2018 r., Przepisy wprowadzające Ustawę Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2018 r., poz. 1669).
Opowiadam się **za przyjęciem dysertacji i dopuszczeniem Kandydatki do dalszych etapów wszczętego przewodu doktorskiego.**

Wiarygodność powyższego oświadczenia sygnuję poniżej własnoręcznym podpisem.

/-/ Andrzej Radziewicz-Winnicki

profesor zwyczajny Uniwersytetu Śląskiego
oraz Uniwersytetu Zielonogórskiego, *emeritus*

¹⁰ Być może w przypisach odnajdą się pewne sugestie (*casus*: analiza treści).

¹¹ Przede wszystkim mam na myśli ocenę szczegółowa dysertacji omawiającej działania/ idee *Katolickiego Ruchu Focolari* w Polsce zaangażowanego m.in., w działania na rzecz inicjatywy publicznej przedsiębiorczości, a także niektóre interakcje składające się w konsekwencji i podtrzymujące zaangażowanie blisko 200 tyś. rzeszę uczestników Ruchu – elit instrumentalnych – w Polsce, nie będącego za ledwie oddolną samoregulacją rynku ekonomii, potrzeb i podaży usług.